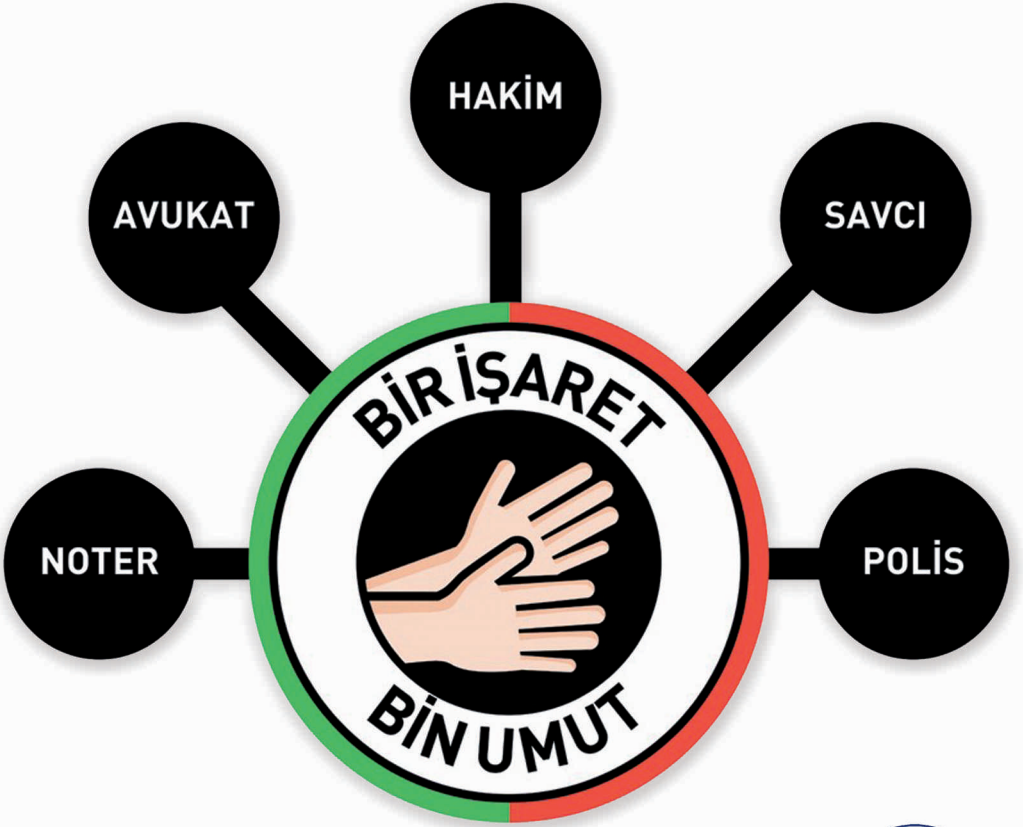

"Ayrımcılıkla Mücadelede Engellilerin Adalete Eşit Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi" kapsamında

"BİR İŞARET BİN UMUT"

PROJESİ TANITIM - SONUÇ KİTABI

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği

Zuhuratbaba Mahallesi Gençler Caddesi
No:62 Daire:5 Bakırköy / İstanbul
Telefon: 0538 2244083
Email: ied@ied.org.tr
Web site: www.ied.org.tr
www.facebook.com/isitmedernek
www.twitter.com/isitmedernek
www.instagram.com/isitmedernek

Bir İşaret Bin Umut Projesi

İstanbul, 2019

Yayına Hazırlayan

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği

Tasarım

Onur CANTİMUR - Zeynep KOCA

Bu kitap Avrupa Birliği finansman desteği ile hazırlanmış olup, içeriği ile ilgili tüm sorumluluk İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği'ne aittir.

2019 yılında aramızdan ayrılan sağır arkadaşımız SERDAR PEÇEN'in anısına...

1isaret1000umut
İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği

www.instagram.com/1isaret1000umut

ÖNSÖZ

Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Alanı" için hazırladığı "İşitme Engelliler" modülünde işitme kaybı, "işitme testi sonucunda alınan değerlerin, kabul edilen normal işitme değerinden farklı olması durumu" şeklinde tanımlanmış olup çok hafif, hafif, orta, orta ileri, ileri ve çok ileri derecede şekilde işitme kaybı seviyeleri mevcuttur. İşitme kaybı toplumda her ne kadar basit bir engel olarak görülse de (Bazı zaman da engel olarak görülmeyip "yürüyorsun, görüyorsun, sapsağlam adamsın..." şeklinde söylemler de olmaktadır) hem kör hem sağır olan Amerika'lı pedagog ve aktivist yazar Helen KELLER sağır bireylerin durumunu en iyi şekilde özetlemiştir: **"Körlük insanı nesnelere, sağırılık insanlardan koparır"**

Sağır, işitme ve konuşma engelli vatandaşlarımızın adalete erişimde beklentileri bulunmakta olup anadilleri işaret dili olduğu için ilgili karar vericilere ihtiyaçlarını anlatamamakta, sistemde seslerini duyuramamaktadırlar. Sağır bireylerin adalete erişimde yaşadığı sorunları tespit etmek, derneğimizin kapasitesini artırmak ve ilgili karar vericiler ile adalete erişim sorunlarını paylaşmak ve sistemin iyileştirilmesi için önerilerde bulunmak bu projenin arka planını oluşturmuştur. BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin denetim organı Engelli Hakları Komitesidir. 11-14 Mart 2019 tarihleri arasında İsviçre Cenevre'deki BM ofisinde Engelli Hakları Toplantısının 21. Oturumu gerçekleşmiştir. Ülkemizi temsilen katılan resmi heyet adına açılış konuşması yapan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakan Yardımcısı Sayın Ahmet ERDEM engellilik durumuna hak temelli bir yaklaşımla bakıldığını, engellilerin haklarını kullanabilmeleri için alınan tedbirleri bir imtiyaz ya da bir lütuf olarak değil, insan haklarının bir gereği olarak gördüklerini belirtmiştir. 2005 yılında engellilik alanındaki politika ve uygulamalara çerçeve niteliği taşıyan engelliler kanununu çıkartıldığını, bu kanunun hak temelli yaklaşımı güçlendirmek amacı ile 2014 yılında revize edildiğini, bu kapsamda sözleşmenin bakış açısı ve öngördüğü yükümlülüklerin kanuna yansıtıldığını belirtmiştir.

Yukarıdaki örneklerdeki gibi karar vericilerimizin "hak temelli" anlayışa atıflarda bulunmaları, Mayıs 2019'da Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan "Yargı Reformu Stratejisinde" hedeflerden biri olarak Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde ve Engelli Hakları Kanunu'nda yer alan ilkeler doğrultusunda engelli dostu uygulamalar geliştirileceği, başta işitme engelliler için işaret dili tercümanları olmak üzere engellilere hizmet verecek personelin istihdamı ve eğitimine ilişkin uygulamalar geliştirileceğinin yer alması biz işitme engelliler için daha iyi bir gelecek konusunda umut vermektedir.

Bu kitabımızdaki önerilerin ilgili karar vericilerimiz, daire başkanlarımız başta olmak üzere sağır ve işitme engelli bireyler için çalışan tüm kişi ve kurumların ilgisini çekeceğine, bu alanda politikalar üretilmesini ve projeler geliştirilmesini sağlayacağına inanıyoruz. Projemize ilgi gösterecek ve katkıda bulunacak tüm kişi ve kurumlara şimdiden teşekkür ediyorum.

Saygılarımla
Onur CANTİMUR
Proje Koordinatörü
İstanbul, 2019

İŞİTME ENGELLİLER VE AİLELERİ DERNEĞİ (İED) HAKKINDA

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, 2004 yılında işitme engelli çocuğu olan aileler tarafından Bakırköy'de kurulmuş olup faaliyet bölgesi olan İstanbul'da hizmet veren, işaret dili, işitme cihazı, koklear implant vb. ayırım gözetmeden toplumsal bariyerlerinin kaldırılması için çalışan hak temelli ve yerel bir sivil toplum kuruluşudur.

Dernek yönetim kurulu sağır, işitme cihazı ve biyonik kulak kullanan işitme engelli bireylerden ve gönüllülerden oluşmakta olup dernek kurulduğu günden bu yana sistemin iyileştirilmesi için sivil izlemeler ve kampanyalar yapmış, karar vericilere, yasa yapıcılara sorunları ve çözüm önerilerini iletmış, erişilebilirlik ile ilgili çeşitli proje ve çalıştaylarda katkılar sunmuştur. İED üyesi olduğu Engelli Çocuk Hakları Ağı'nın ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'nin hazırladığı gölge raporlara katkılarda bulunmuş, Engelliler Konfederasyonu öncülüğünde oluşturulan stk heyetinde yer alarak Birleşmiş Milletler'in İsviçre Cenevre'deki merkezinde 11-14 Mart 2019 tarihinde Engelli Hakları Komitesi'nin 21. Oturumuna katılmıştır. Türkiye'deki sağır ve işitme engelli bireylerin erişilebilirlik ve sosyal güvenlik vs. sorunlarını dile getirmiş, lobi faaliyetleri yapmıştır. BM oturumunda İED'i, Bir İşaret Bin Umut proje koordinatörü, dernek başkan yardımcısı Onur CANTİMUR ve gönüllü, refakatçi Naciye CANTİMUR temsil etmiştir.

İED, AB tarafından finanse edilen, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi tarafından yürütülen "Birlikte Yerel STÖ'ler Kurumsal Destek Programı" kapsamında desteklenmektedir. Aynı zamanda Eşitlik Forumu Kurul üyesi olan İED hakkında daha fazla bilgi almak için www.ied.org.tr adresli web siteyi ziyaret edebilir, üye ve gönüllü olmak için veya yaşadığınız sorunları anlatmak için ied@ied.org.tr adresine başvurabilirsiniz.

“BİR İŞARET BİN UMUT PROJESİ” HAKKINDA

Proje, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Aracı (DİHAA) Fonu kapsamında maddi olarak desteklenen, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından yürütülmekte olan "Ayrımcılıkla Mücadelede Engellilerin Adalete Eşit Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi" alt hibe programı kapsamında finanse edilmiştir. Proje 15 Mayıs 2018 – 15 Mayıs 2019 tarihleri arasında İstanbul'da yürütülmüştür.

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği tarafından yürütülen projenin koordinatörlüğü derneğin başkan yardımcısı ve biyonik kulak kullanıcısı Onur CANTİMUR tarafından yapılmış olup proje ekibi Hüseyin KARAMAN, Pelin ATİK, Pınar EMİR, Av. Aylın KARADENİZ, Av. Zeynep ÇAKIR, Av. Ömür Aykut DEMİRDÖĞEN, İzem ARAL, Ceren AY ve Sevim YÜKSEL'den oluşmuştur. 1 yıl sürmüş olan projenin gelen hedefi sağır ve işitme engelli bireylerin adalete erişimlerine katkı sağlamak olup aşağıdaki faaliyetler yapılmıştır.

Proje kapsamında yapılmış olan faaliyetler:

- **Anket faaliyetleri:** Sağır ve işitme engelli bireylere yönelik yapıldı.
- **Ceza Hukuku Bilinci Eğitimi:** Bilirkişi işaret dili tercümanlarına yönelik yapıldı.
- **Çalıştay:** Kamu kurumları, akademisyenler, alanda çalışan STK'lar katılımlarıyla yapıldı.
- **Yasal Haklar Seminerleri:** Sağır ve işitme engelli bireylere yönelik yapıldı.
- **Kapanış töreni:** Sağır ve işitme engelli bireyler, basın mensupları katılım sağladılar.
- **Sahada ve sosyal medyada izleme faaliyetleri**
- **Savunuculuk, lobi faaliyetleri, kamu kurumlarıyla diyaloglar:** Hedef kitlesinde TBMM, BM Engelli Hakları Komitesi, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı yer almaktadır.

Görünürlük çalışmalarımıza destek veren STK'lardan İşitme Engelliler Eğitim Faaliyetleri Derneği

ANKET ÇALIŞMALARINI İÇİN HAZIRLIK

Projemizin tanıtımı ve anket çalışmaları için öncelikle İşaret dili tercümanlı ve Türkçe altyazılı 1 adet proje tanıtım filmi hazırlanarak Derneğimizin üye veritabanında 18 yaş üstünde olan 70 sağır kadın başta olmak üzere diğer bütün üyelerimize whatsapp yolu ile mesaj gönderildi. Sağır bireylerin olduğu facebook sohbet grupları tespit edilerek filmin youtube linki paylaşıldı. Ayrıca hedef kitleye ulaşabilmek için İstanbul'da bulunan 26 sosyal hizmet merkezine, İstanbul Anadolu Adliyesine, Üsküdar Belediyesine, 11 sivil toplum kuruluşuna afişlerimiz ulaştırıldı. Bu şekilde daha fazla sağır bireye ulaşmaya çalışıldı. Bunun sonucu olarak anket faaliyetlerimizde 150 sağır ve işitme engelli bireye, yasal haklar seminerimizde 110 sağır bireye, görünürlük faaliyetleri ile 1500 civarı (sosyal medya hesaplarımız verilerine göre belirlendi) sağır ve işitme engelli bireye ulaşıldı.

GÖRÜNÜRLÜK ÇALIŞMALARINI

Tüm görünürlük materyallerinde ve çalışmalarında projemizi finanse eden AB logosu, ESHİD logosu ve derneğimiz logosu kullanıldı. Proje görünürlük materyalleri olarak proje etkinliklerde kullanılmak üzere 2 adet rollup, poster afiş baskıları yapıldı; sosyal medya hesapları açıldı. Projeye özgü Sosyal medya (facebook, twitter) kapakları yapıldı. Afişi adliyede afişi gören bazı avukatlar sosyal medya hesaplarında takipçileri ile paylaşarak görünürlüğe katkı sağladılar. Hazırlanan yasal haklar broşürü yazıları anlamayan sağır bireylerimiz broşürdeki QR kodu cep telefonları ile taratarak ulaştıkları işaret dili tercümanlı videolu versiyonu mevcut olduğu için Türkiye'de sağır bireyler için ilk erişilebilir broşür oldu. Hazırlanan bu broşürler alandaki STK'lere ve adliye adli yardım bürolarına, sosyal hizmet merkezlerine gönderildi. Hazırladığımız proje tanıtım filmi projemiz tüm medya hesaplarından paylaşıldı.

Açılan sosyal medya hesaplarımızın 15 Mayıs 2019 tarihi itibarıyla beğeni, takipçi ve paylaşım sayılarının mevcut durumları şu şekildedir:

- <https://www.facebook.com/1isaret1000umut/> (1.615 beğeni, 1.646 takip)
- <https://www.instagram.com/1isaret1000umut/> (484 takipçi)
- <https://www.twitter.com/1isaret1000umut/> (46 takipçi)

Bunun yanında tanıtım filmimizin daha fazla hedef kiteleye ulaşabilmesi için daha küçük boyutlu mobil versiyonu da hazırlanıp projeye özgü tahsis edilen 0546 717 0222 nolu telefon üzerinden whatsapp kullanarak derneğimiz üyesi sağır kadınlara gönderildi. Projemiz ve faaliyetlerimiz Hürriyet, NTV gibi ana akım medya olmak üzere bir çok ulusal ve yerel medya haber sitesinde haber oldu:

- <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/aysegul-domanic-yelce/bir-isaret-bin-umut-40861300>
- <http://www.istanbulflash.com/adalet-saraylarindaki-sessizligin-sesi-olmak-icin-bir-isaret-bin-umut-projesi-basladi/2728/>
- <http://www.uskudar.gov.tr/kaymakamimiz-murat-sefa-demiryurek-bir-isaret-bin-umut-projesi-calistayina-katildi>
- <https://istanbul.ailevecalisma.gov.tr/projeler/devam-eden-projeler/bir-isaret-bin-umut>
- <http://www.yasadikca.com/adalete-erisime-bir-isaret-bin-umut-projesi-katki-saglayacak-37106>
- <https://www.ied.org.tr/2018/05/25/bir-isaret-bin-umut-projesi-basladi/>
- <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/ied-engellilerin-sorunu-insan-haklari-sorunudur>
- <https://eksisozluk.com/1-isaret-1000-umut--5708529>
- <https://engellilerdostu.com/adalete-erisime-bir-isaret-bin-umut-projesi-katki-saglayacak/>

*Poster afişlerimizi adliye ve kamu binalarında asarak farkındalık oluşturmaya çalıştık.

ANKET ÇALIŞMALARIMIZ

Proje kapsamında 13 farklı günde anket toplam 150 sağır ve işitme engelli bireye anket yapılmıştır. Çoğunlukla dernek merkezimizde yapılan anketlerden bir kaç daha fazla hedef kitleye ulaşmak ve projeyi yaygınlaştırmak için alanımızda çalışan STK'ler ile işbirliği kurarak onların dernek merkezlerinde yapılmıştır. Bu sayede alanda çalışan STK'ler arasında da farkındalık oluşturulmuştur. Türkiye İşitme Engelliler Derneği genel merkezinde (Mecidiyeköy), Anlatan Eller (Kadıköy) ve Marmara İşitme Engelliler Derneği (Maltepe-Küçükyalı) ziyaret edilip sağır ve işitme engelli bireylere anket uygulanması sağlanmıştır. Farklı STK merkezlerinde yapılan bu anket çalışmalarının bir çarpan etkisi olarak özellikle gezi, spor gibi sosyal faaliyet odaklı faaliyet gösteren STK'lere yönelik "hak temelli" olmanın önemi konusunda farkındalık oluşturduğumuzu düşünüyoruz.

Anket yöntemi:

Anket formlarımız Gönüllü avukatımız Aylin KARADENİZ'in tavsiye ve katkılarıyla genel (tanıma), ceza ve hukuk olmak üzere 3 ayrı form olarak hazırlanmıştır. Genel tanıma formu her ankete katılana mutlaka uygulanmış olup bu forma verdiği cevaplar doğrultusunda ceza veya hukuk davalarına ilişkin oluşturulan formlar katılımcılara verilmiştir. Her iki süreçte (ceza ve hukuk davaları) yer almış sağır bireylere de rastlanılmıştır. Anket faaliyetleri 15-20 kişilik gruplar halinde yüzyüze yapılmış; 3 aşamalı anket formları işaret dili tercümanı desteği ile katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Anket öncesinde projenin ve anketlerin amacı işaret dili tercümanı ile anlatılarak güven ortamı oluşturulmaya çalışılmış ve sonra anket uygulamasına geçilmiştir. Tercüman, soruyu anlayamayıp el kaldırarak yardım isteyen sağır bireylere yaklaşıp yardımcı olmuştur.

*Çeşitli gruplar ile yaptığımız anket çalışmasından kareler.

Anket sonuçlarının objektif ve doğal olması için mümkün olduğunca katılımcılara müdahale edilmemiş katılımcıların çoğunluğu formları kendileri doldurmuştur. Okuma-yazma bilmeyen iki sağır birey refakatçi eşliğinde anket formlarını doldurmuştur. Okuma-yazma bilmesine rağmen anadili işaret dili olduğu için cümle bozukluğu, gramer yapısı sorunlu olan sağır bireyler formları rahatlıkla dolduramadığı için işaret dili tercümanı yardımcı olmuş, tercüman katılımcıdan işaret diliyle aldığı yanıtları yazıya dökmüştür. Anket formları hazırlanırken olabildiğince günlük, sade bir dil kullanılmıştır.

60 kadın, 81 erkek, 10 LGBTİ+ birey olmak üzere 150 sağır ve işitme engelli birey anket faaliyetlerine katıldı. Böylece hedefimiz olan çoğunluğu kadın 100 kişiyi aşmış olduk. Anket sonrası dava süreci yaşamış sağır bireyler tespit edildi. Ancak en çok anadili işaret dili olan sağır bireylerin adalete erişimde sorun yaşadığı, işaret dili videoları ve işaret dili bilen personeller olmadığı için adli yardıma ulaşamadığı, şikayet sürecini başlatamadığı, kalifiye olmayan bilirkişi tercümanlar sebebiyle adil yargılanamadığı, avukatı ile arasındaki iletişim için tercüman sağlanmadığından dolayı savunma hakkını etkin kullanamadığı gibi unsurlar öne çıktı.

Ayrıca anket sorularında mümkün olduğunca sade, günlük bir dil kullanılmış olsa da sağır bireylerin mevcut Türkçe dilbilgileri yetersiz olduğundan katılımcıların anlamadıkları soruları sık sık sorduğu, refakatçi tercüman eşliğinde anket doldurdukları gözlemlendi. Sağır bireylerin adalete erişimde işitme cihazı, biyonik kulak kullanan işitme engellilerden daha dezavantajlı oldukları anlaşılmıştır.

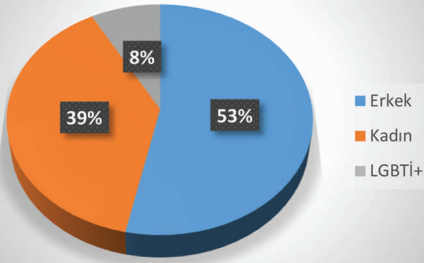
Yapılan anket çalışmalarında en çok dikkatimizi çeken faktörler şunlar olmuştur:

• *Protez kullanan bireylerin (işitme cihazı veya koklear implant kullanan bireyler) soruları kendi başına ve rahatlıkla anlayabildiği ve sorulara anlaşılır şekilde cevaplar verdiği görülmüştür. Buna karşılık okuma-yazma bilip anadili işaret dili olan bazı sağır bireyler yazılı sorulara anlamak için mutlaka tercüman desteğine ihtiyaç duyduğu; sorulara verdiği cevapların tarafımızdan anlaşılamayacak şekilde cümle yapılarının bozuk olduğu görülmüştür. Bu durum sağır bireylerin anadilleri işaret dili olması ile açıklanabileceği gibi işaret dili kullananların çoğunluğu işitme engelliler özel eğitim lisesi mezunu olmasına rağmen dilbilgilerinin ilkokul seviyesi gibi düşük olması düşündürücüdür. Buna karşılık protez kullananlar çoğunlukla üniversite mezunudur. Ankete katılanlar arasında doktora yapan 1 katılımcı tespit edilmiş olup biyonik kulak kullanıcısıdır.*

• *Protez kullanan işitme engellilerde anket faaliyeti kısa sürede biterken sağır bireylerde bu süre daha uzun olmuştur. 1 saat sürececek bir konu birkaç kerelik tekrar anlatımlarla, konuyu örneklerle açıklayarak benzetimlerle, tariflerle 3 saat sürmüştür. Örneğin “Adli sürece başvurdunuz mu?” sorusunda “Mesela sana biri hakaret etti. Polise veya savcıya gittin mi?” gibi örnek cümleler kurularak anlatılmış ve dolayısıyla anket süresi bu kişiler için uzamıştır*

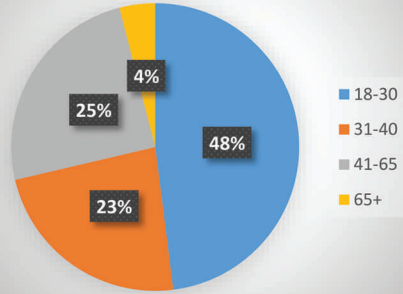
• *Anketteki sorular, yazıları anlamakta ve algılamakta zorlanan sağır bireyler için olabildiğince sadeleştirilmiş olmasına rağmen sağır bireylerin yanlış anladığı sorular yine de olmuştur. Protez kullananlar arasında ise soruları yanlış anlayan olmamıştır.*

Cinsiyet Dağılımı

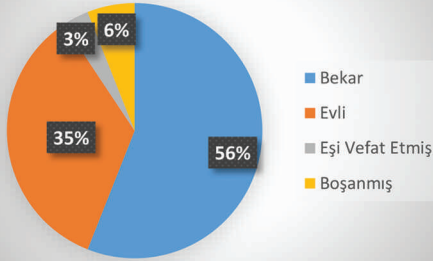
Toplam 150 kişi (80 erkek, 58 kadın, 12 LGBTİ+) anketimize katılmıştır.

Yaş aralıkları

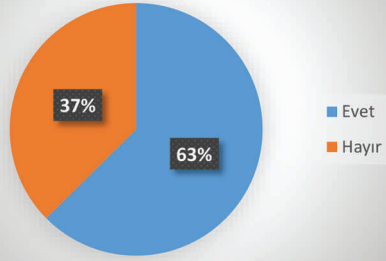
72 kişi 18-30, 35 kişi 31-40, 37 kişi 41-65, 6 kişi 65 ve üstü yaş aralığındadır.

Medeni Durum

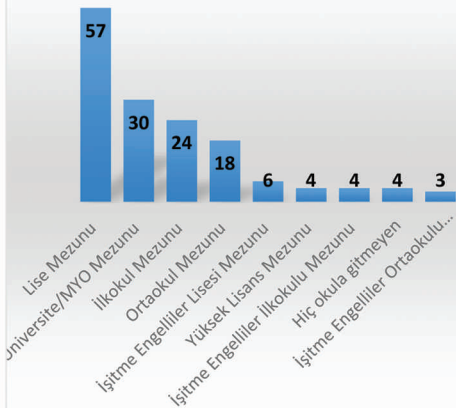
84 kişi bekar, 52 kişi evli, 5 kişi eşi vefat etmiş, 9 kişi boşanmıştır.

Çalışıyor musunuz?

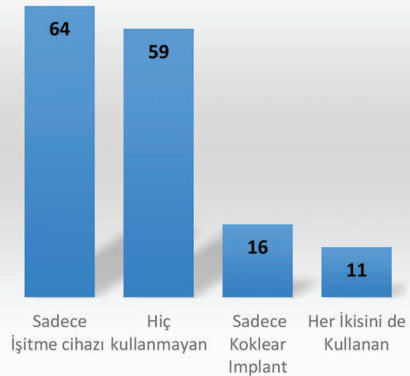
92 kişi çalışıyor (30 kadın, 53 erkek, 9 LGBTİ+) 55 kişi çalışmıyor (29 Kadın, 24 erkek, 3 LGBTİ+), 3 kişi emekli.

Eğitim Durumu

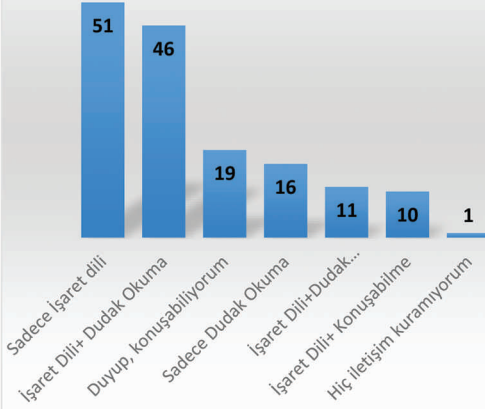
57 kişi lise mezunu, 30 kişi üniversite-yüksek okul mezunu, 24 kişi ilkokul mezunu, 18 kişi ortaokul mezunu, 6 kişi işitme engelliler lisesi mezunu, 4 kişi yüksek lisans mezunu, 4 kişi işitme engellileri ilkokulu mezunu, 4 kişi hiç okula gitmedi, 3 kişi işitme engelliler ortaokulu mezunu.

Hangi tür cihaz kullanıyorsunuz?

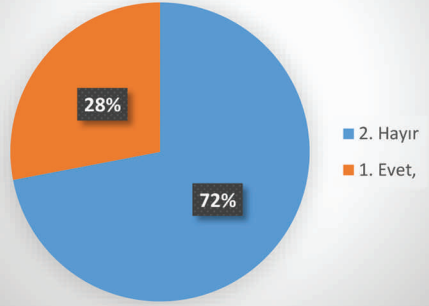
64 kişi işitme cihazı kullanıyor, 59 kişi hiç kullanmıyor, 16 kişi koklear implant (biyonik kulak) kullanıyor, 11 kişi hem işitme cihazı hem koklear implant kullanıyor.

İletişiminizi aşağıdakilerden hangisiyle sağlıyorsunuz?

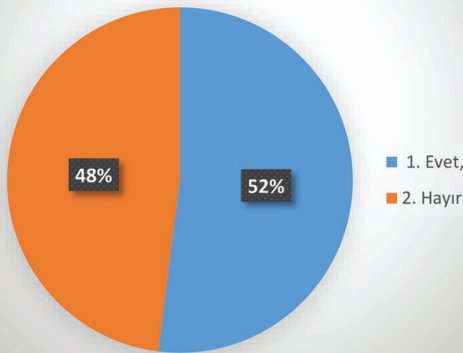
51 kişi sadece işaret dili, 46 kişi işaret dili+dudak okuma, 19 kişi duyup-konuşma, 16 kişi dudak okuma, 11 kişi tid-dudak okuma-konuşma, 10 kişi tid-konuşma, 1 kişi hiçbir iletişim kuramıyor.

ERİŞİLEBİLİRLİK ne demek biliyor musunuz? Bir örnekle anlatır mısınız?

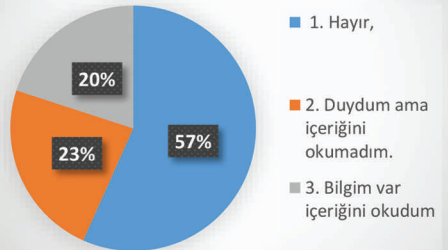
108 kişi hayır, 42 kişi evet demiştir. Evet diyen 42 kişiden 21'i erişilebilirliğin ne olduğuna dair somut örnek verebilmiştir.

Şimdiye kadar sağır/işitme engelli olduğunuz için herhangi bir AYRIMCILIĞA uğradığınızı düşünüyor musunuz?

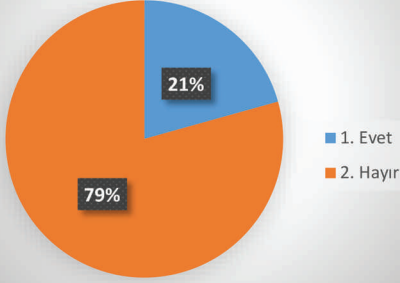
78 kişi evet, 72 kişi hayır demiştir. Evet diyenlerden 37 kişi örnek verebilmiştir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinden haberdar mısınız ?

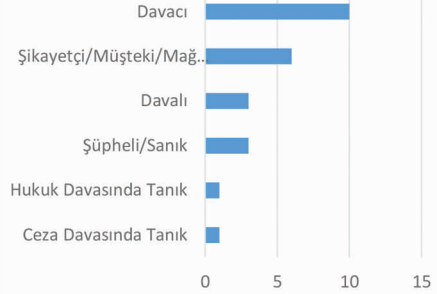

85 kişi hayır, 35 kişi duymuş ama okumamış, 30 kişi bilğim var içeriğini okudum demiştir.

**Adli süreçte bulundunuz mu?
(Karakol, adliye, jandarma vb.)**

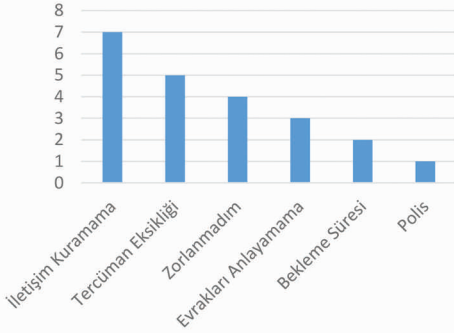
**Adli süreçte aşağıdakilerden
hangisi olarak yer aldınız?**

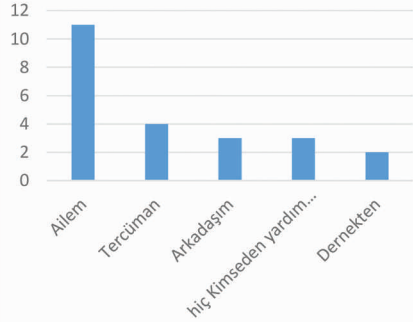
31 kişi evet, 119 kişi hayır demiştir. Başvurmama sebebi olarak 5 kişi tercüman yok, 2 avukat yok, 3 kişi süreci bilmediğini belirtmiştir.

10 kişi davacı, 6 kişi şikayetçi-müşteki-mağdur-katılan, 3 kişi davalı, 3 kişi şüpheli-sanık, 1 kişi hukuk davasında tanık, 1 kişi ceza davasında tanık olmuştur.

**Dava/Şikayet Süresince Sizi en çok ne
zorladı?**

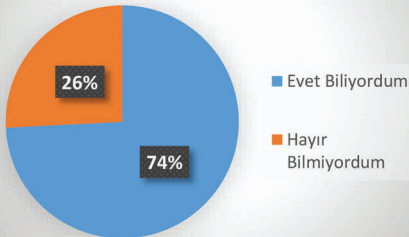
**Dava/Şikayet Süresince Çevrenizde
Kimlerden Yardım Aldınız?**

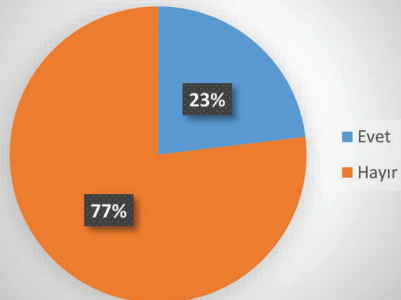
7 kişi iletişim kuramama, 5 kişi tercüman eksikliği, 4 kişi zorlanmadım, 3 kişi evrakları anlayamama, 2 kişi bekleme süresi, 1 kişi polis yanıtı vermiştir.

11 kişi ailesinden (refakatçı), 4 kişi tercümandan, 3 kişi arkadaşından, 3 kişi hiç kimseden, 2 kişi bir dernekten yardım almıştır.

**İşaret dili tercümanı ile ifade verme
hakkınızı biliyor musunuz?**

Adli Yardımı Duydunuz mu?

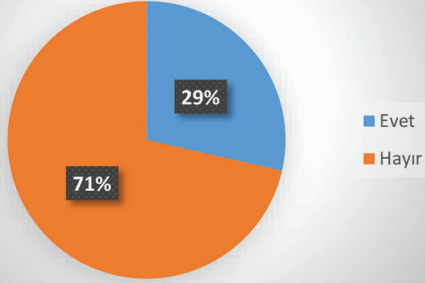

23 kişi evet, 8 kişi hayır demiştir.

3 kişi evet, 10 kişi hayır demiştir.

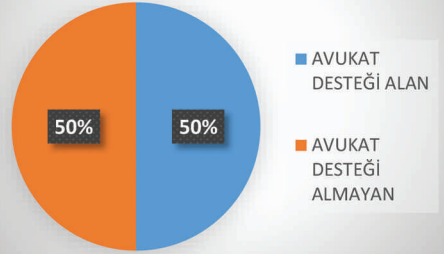

Adli Süreçlerde Tercüman Desteği Verildi mi?

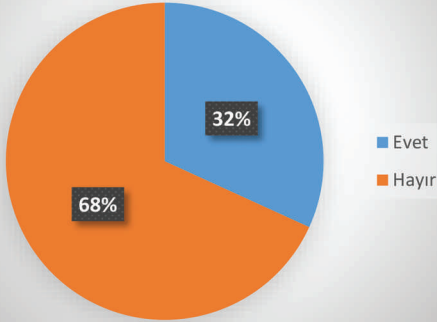
4 kişi evet, 10 kişi hayır demiştir.

Adli süreçte avukat desteği alıp/almama

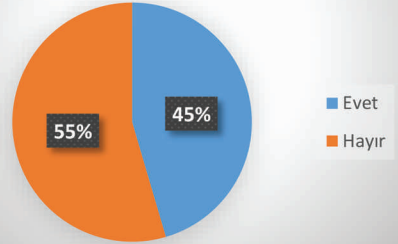
15 kişi avukat desteği almıştır. 15 kişi almamıştır.

Adli evraklar kolay okunup anlaşılabilir miydi?

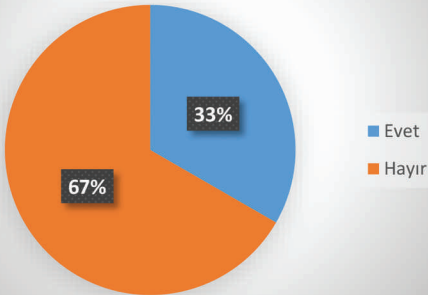
7 kişi evet, 15 kişi hayır demiştir.

Adli süreçte muhatap olduğunuz ilgililer (adliye personeli, hakim vs.) yardımsever miydi?

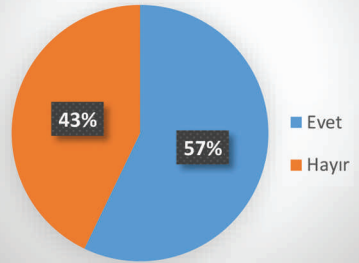
10 kişi evet, 12 kişi hayır demiştir.

Soruşturma evresinde haklarınızdan bahsedildi mi?

1 kişi evet, 2 kişi hayır demiştir.

Adli Süreçlerde Mahkeme Fiziksel Koşulları Yeterli miydi? (Duruşma salonu ulaşım, yönlendirmeler)

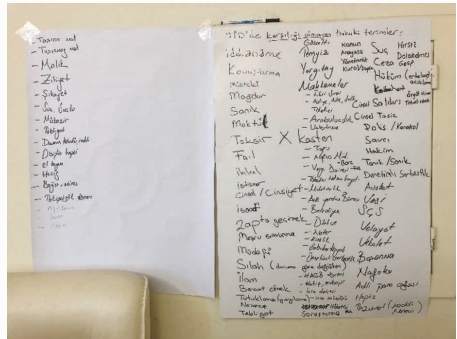
12 kişi evet, 9 kişi hayır demiştir.

CEZA HUKUKU BİLİNCİ EĞİTİMİ

87 kişinin başvuru yaptığı eğitim programına sağlık, ulaşım vb. sebeplerle 22 kişi katılım sağladı. Katılımcıların çoğu İstanbul'dan olup 1 katılımcı Ankara'dan, 1 katılımcı da Edirne'den gelerek eğitime katıldı. Eğitim 27 Nisan ve 28 Nisan 2019 tarihlerinde İstanbul Anadolu Adliyesi Cumhuriyet Savcısı Dr. Cengiz APAYDIN tarafından 16 saat olarak proje destekçimiz Üsküdar Kaymakamlığı'nın seminer salonunda gerçekleştirildi.

Eğitim programında genel bilgilendirmelerin yanısıra atölye çalışmaları da yapıldı. Bu çalışma sonrasında Türk İşaret Dilinde karşılığı olmayan adli terimler listesi oluşturuldu. Türk işaret dilinde tam karşılığı olmayan bazı hukuki terimler: Maktul, iddianame, kovuşturma, taksir, fail, ihlal, istismar, isnaf, zapta geçirmek, meşru savunma, müdafî, ilam, beraat etmek, nezaret, tebligat, gözaltı, temyiz, kasten, soruşturma, yönetmelik, vasi, velayet, vekalet, kâtip, mübaşir, tazminat, denetimli serbestlik, kabahat, hüküm, gasp, sabıka kaydı, arabuluculuk, uzlaştırma, temyiz, nafaka.

Katılımcılara memnuniyet anketi uygulanmıştır. Katılımı eğitimi çok yararlı bulduklarını tüm tercümanların bu eğitimi almaları gerektiğini belirtmişlerdir.

*Cumhuriyet Savcısı Dr. Cengiz APAYDIN anlatımıyla Ceza Hukuku Bilinci Eğitiminin

SAĞIR ve İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN ADALET ERİŞİM SORUNLARI İÇİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI ÇALIŞTAYI

Çalıştay programımız 04.05.2019 tarihinde Üsküdar Validebağ Adile Sultan Kasrı'nda gerçekleşti. Öğle öncesi oturumda işitme engelli ve sağır bireylerin adalete erişimde yaşadığı sorunlar öğle sonrası oturumda ise tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri farklı alan/sektördeki temsilcilerin bir araya geldiği yuvarlak masa etrafında konuşuldu. Çalıştaya ilgili hedef gruba hizmet götüren farklı kurumlardan temsilciler katılım sağladı. Yuvarlak 4 masa etrafında oturarak katılımcılar yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri hakkında kendi aralarında tartışıp çıktılarını hazırladılar. Gruplar tarafından hazırlanan bu çıktılar proje koordinatörümüz tarafından düzenlenerek bu rapor içeriğine eklenmiştir.

*Çalıştay programımızdan kareler

BİR İŞARET BİN UMUT PROJESİ

SAĞIR ve İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN ADALET ERİŞİM SORUNLARI İÇİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI RAPORU

Giriş

Türkiye’de engelli bireylerin haklarına ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, genelgeler vs. yasal mevzuatlar mevcuttur. 2004 yılında anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin Milletlerarası Andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda Milletlerarası Andlaşma hükümleri esas alınır.” hükmü eklenmiştir.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 13 Aralık 2006 tarihli ve A/RES/61/106 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme’yi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme’nin onaylanması 3 Aralık 2008 tarih ve 5825 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme’nin onayına ilişkin 27 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çeviri, 14 Temmuz 2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 28 Eylül 2009 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği’ne tevdi edilmiş ve Sözleşme Türkiye bakımından, 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin Sözleşme’ye ilişkin bir çekince veya beyanı söz konusu değildir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin denetim organı Engelli Hakları Komitesidir.

Engelli Hakları Sözleşmesi’nin “Adalet Erişim” başlıklı 13. maddesine göre;

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında adaletle etkin bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bunun için usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılmalı ve soruşturma ve diğer hazırlık aşamaları ve tanıklık dahil tüm hukuki işlemlere doğrudan ve dolaylı katılımları kolaylaştırılmalıdır.

2. Taraf Devletler engellilerin adaletle etkin bir şekilde erişimini sağlamak için polis ve cezaevi personeli dahil adalet sistemi çalışanlarının gerekli eğitimi almalarını sağlamalıdır.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilmiş, 3 Mayıs 2008 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Protokol 30 Mart 2007 tarihinden itibaren, New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde, Sözleşme'yi imzalamış tüm devletler ve bölgesel bütünleşme örgütlerinin imzasına açılmıştır.

Türkiye, İhtiyari Protokol'ü 28 Eylül 2009 tarihinde imzalamış 3 Aralık 2014 tarihinde 6574 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Nihai olarak; Ek İhtiyari Protokol, Bakanlar Kurulu Kararının ardından, Cumhurbaşkanı tarafından 10 Şubat 2015 tarihinde onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete Sayı: 29263). BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde güvence alınmış olan hakların, ihlal edildiği durumlarda iç hukuk yolları tükenmiş ise; bunu iddia eden engelli birey Engelli Hakları Komitesi'ne başvuru yapabilmektedir. Engellilik türlerinden biri olan işitme kaybı, sesleri duymanın ve anlamının kısmen veya tamamen bozulmasıdır. Doğuştan veya sonradan oluşmaktadır. Hafif, orta, ileri, çok ileri şeklinde çeşitli işitme kaybı dereceleri mevcuttur. İşitme kaybı derecesine göre işitme cihazı, koklear implant (biyonik kulak) kullanılmaktadır. Hiç işitmeyenler için "total" terimi kullanılmaktadır ve genellikle işaret dili kullanmaktadırlar.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Araştırma Geliştirme ve Proje Daire Başkanlığı'ndan Aralık 2017 yılında alınan verilere göre İstanbul'da 14.090 kişi işitme, 6 kişi denge, 3.138 kişi dil ve konuşma, 63 kişi konuşma ve işitme sorunu yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmış olan "2011 Nüfus ve Konut Araştırmasına" göre duymada zorluk yaşayan nüfus 836 bin kişi olup 406 bini erkek, 429 bini kadındır. Kaynak: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/5677/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf>

Bu araştırmada kaçının sadece işaret dili kullandığı ilgili **ayrıştırılmış veri bulunmamaktadır**. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma Geliştirme ve Proje Daire Başkanlığı'ndan aldığımız bilgiye göre işaret dili kullanan sağır bireyler "duymada zorluk yaşayanlar" rakamına dahildir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da yer alan tanıma göre engelli, "Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan **tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi**" ifade eder.

İlgili kanunda belirtildiği şekilde "tutum ve çevre koşullarının" işitme kayıplı bireyleri de etkilediği açıktır. Örneğin sadece işaret dili kullanan total işitme kayıplı bir birey işaret dili bilmeyen veya öğrenmek istemeyen bir doktor ile iletişim kuramamakta, konulan tıbbi teşhisi anlayamamakta, dolayısıyla tutum ve çevre koşullarından etkilenip "engelli" olmaktadır.

Çalıştayın ilk kısmında proje koordinatörü Onur CANTİMUR tarafından "Bir İşaret Bin Umut Projesi" tanıtımı ve anket yapılan sağır bireylerin adalete erişim konusunda yaşadıkları sorunların neler olduğu, İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü ve çalıştay moderatörü Prof. Dr. Resa AYDIN tarafından ise engelli sorunları ve Avukat Hayrettin ÇİL tarafından işitme engellilerin dava süreçlerinde yaşadıkları sorunlar anlatılmıştır.

Çalıştayın ikinci kısmında ise bu sorunların çözümü konusunda neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Katılımcılar 4 gruba ayrılmış ve onlara aşağıdaki sorunların tartışılması önerilmiştir:

1. Kalifiye olmayan bilirkişilerden kaynaklı sorunlar
2. Kolluk kuvvetlerinde yaşanan sorunlar
3. Adliyelerde yaşanan erişim sorunlar
4. Genel bürokratik sebeplerden kaynaklı sorunlar
5. Noter bürolarında yaşanan sorunlar

Grup çalışmalarında çıkan çözüm önerilerinin sunularından sonra tartışmalar yapılmıştır. Çalıştay genel değerlendirmesi ve kapanış yapılmıştır. Çalıştayda adalete erişim; sadece mahkemeye erişim ve erişilebilirlik üzerinden değil; engellilerin hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olması veya engellilere hizmet sunacak kişilerin eğitiminden, polis merkezleri, ilgili kamu kurumlarındaki işlemler veya alternatif uyuşmazlık çözme yöntemlerindeki koşullar işitme engeli türüne göre ele alınmıştır. Bu bakımdan Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi genel bir çerçeve olarak kabul edilmekle birlikte, daha geniş bir perspektiften Sözleşmede yer alan tüm haklardan uygun olduğu ölçüde adalete erişimde yararlanma yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu maddenin dışında adalete erişimde eşit haklardan yararlanma bakımından erişilebilirlik (md. 9) başta olmak üzere, ayrımcılık yasağı (md. 5, 12), bağımsız yaşama ve topluma dahil olma (md. 19), engelli kadınlar ve çocukların çoklu ayrımcılığa uğramaması için gerekli düzenlemelerin yapılması (md. 6-7), bilinçlendirme (md. 8), kişisel hareketlilik (md. 20), ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim (md. 21), istatistik ve veri toplama (md. 31) gibi maddeler de dikkate alınarak bütüncül bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Çalıştay katılımcılarının grup çalışmaları sonucunda işaret ettiği sorun alanları çalıştay sırasında beş başlık olarak sınıflandırılmış ve yine çalıştay katılımcılarından oluşturulan 4 grup tarafından çözüm önerileri geliştirilmiş; bu öneriler sunularak tartışılmıştır.

Bu kapsamda sorunların tamamını kapsama iddiasında olmamakla birlikte, sorunlar ve çözüm önerileri şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Kalifiye olmayan bilirkişilerden kaynaklı sorunlar için çözüm önerileri:

1. Adalet konusunda ek branş işaret dili eğitimi olmalıdır.
2. Tercüman yeterliliği sertifika ile değil sınava tabi olmalıdır. (TİDYES gibi)
3. "Hakim çok konuşuyor ancak bunu tercüman tam anlamıyla çeviremiyor" gibi şikayetler için hakimin, savcının anlattıklarını çeviren bir tercüman, sanık ya da mağdurun anlattıklarını çeviren başka bir tercüman olmalıdır. Bir davada iki işaret dili tercümanı birbirini denetleyebilirler. (Bilirkişi raporlarındaki oluşturulan 3 kişilik bilirkişi heyetleri gibi)
4. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından TİD'in standardizasyonu sağlanıp tercüman sertifikalarının derecelendirilmesi gerekmektedir. (A1, A2 vb.)

5. İfade alınırken ve verilirken çevirinin yeterliliğinin, doğruluğunun denetimi için çeviri sırasında video çekimi yapılmalı ve videonun yer aldığı CD dava dosyasına eklenmelidir. Mevzuata ilişkin, duruşma sırasında (CMK) videoya çekilmesi yasağının sağır birey için kaldırılması için yasal düzenleme yapılmalıdır.

6. İşaret dili tercümanlığı bir meslek olarak tanınmalı, tercümanlar için bir meslek odası kurulmalıdır. Bu meslek odasına kayıtlı tercümanlar tercihen bilirkişi olarak seçilmelidir.

7. Adalet terimlerinin Türk işaret dili terminolojik olarak video ve karşılıkları ilgili üniversiteler dilbilimci akademisyen, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tercümanları vb. tarafından uzmanlardan oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanmalı.

Kolluk kuvvetlerinde yaşanan sorunlar için çözüm önerileri:

1. Personellere farkındalık eğitimi verilmelidir. (işaret dili, sağır kültürü vb.)
2. Sağır bireylerle yaşadıkları sorunlar konusunda internet üzerinden anketler yapılmalıdır.

3. Mesai saatleri dışında ve haftasonunda tercüman bulamayan karakollar için nöbetçi tercüman uygulaması yapılmalıdır. (Adalet Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türk İşaret Dili Tercümanları Derneği vb. STK'lar işbirliği ile)

4. Nöbetçi işaret dili tercüman uygulaması hayata geçene kadar UYAP'taki tercümanlara erişimlerinin sağlanması, Valilik bünyesinde veya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl müdürlüğü bünyesinde 7gün/24saat hizmet veren görevli veya gönüllü bir tercüman havuzu oluşturulmalıdır.
5. ÇİM'ler (Çocuk İzleme Merkezleri) için 1 tercüman atanmalı ve diğer ÇİM'lere dönüşümlü hizmet vermelidir.

6. Kolluk kuvvetlerine hizmetiçi eğitim verilerek farkındalık oluşturulmalıdır. (Resmi işaret dili tercümanının nereden çağrılacağı, mevzuatta tercüman hakkı, yaklaşım, işitme engelli işaret dili bilmiyorsa bir kağıda soru yazıp gösterme, yavaş ve taneli konuşma, dudak okumayı kolaylaştırmak için yüzü görünür şekilde konuşma vb.)

Adliyelerde yaşanan erişim sorunları için çözüm önerileri:

1. Adliyelerde danışmadaki görevlilerin doğru yönlendirme yapabilmesi için işaret dili bilmesi zorunlu olmalıdır.

2. Danışma bankalarına ekran konulmalıdır. Bu ekranlarda işaret dili tercümanlığı ve altyazılı olarak adli yardımı anlatan, adliyedeki yerini anlatan bir video devamlı yayınlanmalıdır.

3. Adliyelerde ses sistemi ve ekipmanların denetimleri yapılmalı ve ses seviyeleri yetersiz ise iyileştirmeler yapılmalıdır.
4. Davadan önce uzlaştırma ve arabuluculuk gibi seçenekler de olduğu hakkında işaret dili tercümanlı ve Türkçe altyazılı videolar hazırlanmalıdır. Bu videolar adliye ekranlarında, web site, sosyal medya, TV vs'de kamu spotu olarak yayınlanmalıdır.
5. Anadili işaret dili olan sağır bireylerin tebligat gibi dökümanları anlayabilmesi için hukuk dili sadeleştirilmelidir. Tebligat sahibine ne yapacağı konusunda yönlendirme ipuçları verilmelidir. (Örneğin adliyeye gelin. Avukatınıza danışmanız önerilir vb. gibi)
6. Mevzuata ilişkin danışmalarda gürültüyü izole eden ve anlamayı kolaylaştıran indüksiyon döngü sistemleri zorunlu ve standart olmalıdır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı erişilebilirlik izleme ve denetleme formlarında yer almalıdır.
7. Sağır bireyin avukatıyla iletişim kuramaması, Uzlaşma arabuluculuk, ön ödeme tekliflerinde dava açılmadan sorunu çözen tercüman ve avukatın beraber olmaması. Mevzuata ilişkin Şüpheli ve müştekilerin müdafilerinin olduğu dosyalarda müdafî tayini yapılırken (avukat) yanına tercüman bulundurma zorunluluğu yasal hale getirilmelidir.
8. Duruşmalarda zabıt kâtiplerinin yazdığı notların otomatik görüldüğü ekranlar çalışır olmalı ve teknik denetlemeler yapılmalıdır.
9. İşaret dili bilmeyen ancak hâkimin, savcının, şikâyetçinin, tanığın vb. ifadelerini anlamak isteyen işitme engelli güçlüğü çeken kişiler "Palantypist" hizmeti sağlanmalıdır.
10. Adliye ve kamu kurumlarının web sitelerinde iletişim bilgilerinde işitme engelliler gözetilerek telefon dışında ayrıca iletişim formu ve e-posta adresi bulunması gereklidir.
11. Hâkim, savcılara ve adliye personellerine hizmet içi eğitim verilerek farkındalık oluşturulmalıdır. (Resmi işaret dili tercümanının nereden çağrılacağı, mevzuatta tercüman hakkı, yaklaşım, işitme engelli işaret dili bilmiyorsa bir kâğıda soru yazıp gösterme, yavaş şekilde konuşma, dudak okumayı kolaylaştırmak için yüzü dönük olarak konuşma vb.)
12. İşaret dili tercümanı çağırılmayarak vs. görevini ihmal eden savcılar için bir denetleme ve eğitim mekanizması oluşturulmalıdır.
13. Engelli hakları konusuna hâkim, işaret dili bilen özel yetkili savcılar görev yapmalıdır.

Genel bürokratik sebeplerden kaynaklı sorunlar için çözüm önerileri:

1. İşaret dili tercümanlığı yönergesi yenilenmeli, revize edilmelidir.
2. Mevzuata ilişkin kurum personelinin işaret dili eğitimi alması teşvik edecek (İngilizce bilen memurlara yabancı dil tazminatı verilmesi gibi) düzenlemeler yapılmalıdır.
3. İşitme kayıplı bireylerin hangi kurum/şubeden ve tercüman talep edeceklerini bilmeleri için Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın il müdürlüklerinin işaret dili tercümanlı bilgi videosu hazırlamaları ve web sitelerinde anasayfaya koymaları gerekmektedir.
4. Tercüman talebi için "ıslak imzalı yazılı dilekçe" zorunluluğu yerine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il müdürlüklerin web sitelerine tercüman talebi için e-başvuru, e-dilekçe seçenekleri konulmalıdır. (Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde sadece dilekçe vermek için sağır bireyin kurumu bulmaya ziyaret etmeye çalışması ile oluşan zaman kayıpları önlenecektir.)
5. Sağır bireylerin haklar konusunda bilgiye erişimlerinin sağlanabilmesi için Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmelerin ve yasal mevzuatlardan doğan hakları Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından işaret dili videosu ile erişilebilir formatta hazırlanmalıdır.
6. İstismar riski altında bulunan işitme kayıplı çocuk ve gençler için Alo 183, engelsiz112, 155 kısa mesaj gibi uygulamalar ve ÇİM'ler konusunda daha fazla farkındalık yaratılmalı. İstismar ve ihbar yolları konusunda tercümanlı ve altyazılı kamu spotu yayınlanmalıdır.
7. Acil tercüman talep eden adliye, karakol vb. resmi kurumlar için kurumdaki görevli tercümana araç ile servis sağlanması zorunlu olmalıdır.
8. Müdafî ve avukatlarda farkındalık eksikliği için Barolar hizmetiçi eğitim vermeli. Hukuk fakültelerinde sağır kültürü, işaret dili gibi farkındalık dersleri konulmalı. İşaret dili eğitimleri verilmelidir.
9. İşaret dili tercümanlarının hak edişlerini alabilmeleri kolaylaştırılmalı ve hak ediş süreleri iyileştirilmelidir. Böylece kaliteli tercümanların sistemden çıkışı önlenmelidir.
10. Kaç sağır ve işitme engelli bireyin adli yardıma başvurduğu, dava açabildiği hakkında istatistik tutulmalıdır.
11. Mevzuata ilişkin sağır şüpheli, sanığın savunma hakkını etkin kullanabilmesi için avukat ile sağır müvekkili arasındaki iletişimi sağlayacak tercüman ücreti karşılanmalıdır.

Noter bürolarında yaşanan sorunlar için çözüm önerileri:

1. Noterlerin olduğu bir çalıştay yapılmalıdır. Noterlerin işaret dili tercümanlarıyla ve sağır bireylerle yaşadığı sorunlara dair yazılı bir rapor talep edilmelidir.
2. Türkiye Noterler Birliği tarafından noterlere hizmetiçi eğitimler verilmelidir. Ayrımcılığın insan hakkına aykırı olduğu, Okuma-yazma bilen, yazışarak anlaşılan işitme engelli birey için tercüman ve iki tanık istenemeyeceği vs. anlatılmalıdır.
3. Mevzuata ilişkin kamuda işaret dili tercümanı sözleşmesi ile görev yapan tercümanlar noterlerde çeviri için “yeminli tercüman” olma şartından muaf olmalıdır.
4. Hizmet vermek istemeyen, tercüman çağırarak istemeyen noterlerin nereye şikayet edilebileceği konusunda işaret dili tercümanlı ve altyazılı videolar hazırlanmalıdır.

ÇALIŞTAY KATILIMCI LİSTESİ

1. **Halis KURALAY** (*Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdür Yardımcısı*)
2. **Zeynep ÖZKAN** (*Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürlüğü*)
3. **Prof. Dr. Resa AYDIN** (*İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi -ENUYGAR Müdürü, İÜ İTF FTR Anabilim Dalı Öğretim Üyesi*)
4. **Dr. Cengiz APAYDIN** (*Cumhuriyet Savcısı*)
5. **Doç.Dr. Faruk Kerem GİRAY** (*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi*)
6. **Dr. Hülya OSMANOĞLU** (*Biruni Üniversitesi Odyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, İşitme engelliler öğretmeni*)
7. **Av. Ömür Aykut DEMİRDÖĞEN** (*İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi*)
8. **Av. Zeynep ÇAKIR** (*İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi*)
9. **Av. Aylin KARADENİZ** (*"Bir İşaret Bin Umud" Proje gönüllü Avukatı*)
10. **Av. Sinan DERMAN** (*Öğretim Görevlisi, Çocuk Hakları Alanında Çalışan Avukatlar Ağı*)

11. **Av. Gizem Kurt AYDIN** (*Uzlaştırmacı, Uzlaştırma eğitmeni*)
12. **Av. Hayrettin ÇİL**
13. **Hüseyin KARAMAN** (*Mühendis, Üsküdar Kaymakamlığı AB Etüt Proje Ofisi*)
14. **Viki ÖZROMANO** (*İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği Başkanı*)
15. **Onur CANTİMUR** (*Proje Koordinatörü, İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği Başkan Yardımcısı, Üsküdar Kaymakamlığı AB Etüt Proje Ofisi*)
16. **Sevim Sevgi YÜKSEL** (*Genel Sekreter, İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği*)
17. **Gözde ARASIL** (*Eşit Haklar İçin İzleme Derneği*)
18. **Murat DOKUMACI** (*Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi*)
19. **Güler DAĞIDIR** (*Şişli İşitme ve Konuşma Engelliler Derneği Başkanı*)
20. **Ali GÜLER** (*Türkiye Sakatlar Derneği Genel Başkan Yardımcısı*)
21. **Özgür SAĞLAM** (*Sosyal Hizmet Uzmanı, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Adli Tıp Doktora Öğrencisi*)
22. **Zeynep KOLOĞLU** (*İşaret Dili Eğitmeni, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Engellilik Araştırmaları Yüksek Lisans Öğrencisi*)
23. **Ceren AY** (*Bilirkişi işaret dili tercümanı, Aydın Üniversitesi ve Çağlayan Adliyesi Türk İşaret Dili eğitmeni*)
24. **Didem GÜRDOĞAN** (*ENGKAD Engelli Kadın Derneği, Engelli Aktivisti*)
25. **Aelya SARIKAYA** (*İşaret Dili Tercümanı, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Engellilik Araştırmaları Yüksek Lisans Misafir Öğrenci*)
26. **Adile ATEŐLİ** (*Öğretmen, Mehmet Sait Aydoslu İşitme Engelliler Ortaokulu*)
27. **Mehmet Ali AYDAŐ** (*Gönüllü, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Hizmet Uzmanlığı öğrencisi*)
28. **Burak GÜN** (*Gönüllü, Aydın Üniversitesi Odyoloji Bölümü öğrencisi*)
29. **Beyza DAVRAS** (*Gönüllü, Aydın Üniversitesi Odyoloji Bölümü öğrencisi*)

Sağır ve İşitme Engelli Bireylerin Adalete Erişim Sorunları Çalıştay Sonuçları Özet Tablosu

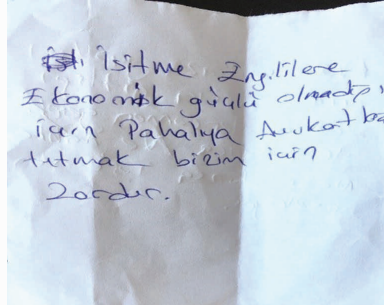
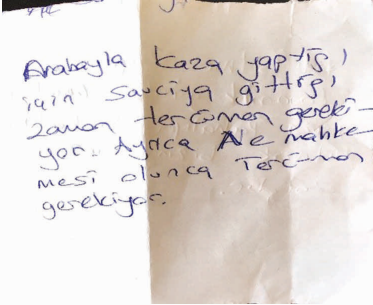
Sorun yaşanan alanlar	Sorun içerikleri	Öneriler ve ilgili kurumlar
<ul style="list-style-type: none"> Bilirkişilerle karşılaşma Kolluk kuvvetleri Adliyeler Noterlikler Çocuk İzleme Merkezleri (ÇİM) Genel bürokratik alanlar 	<ul style="list-style-type: none"> TİD adalet terimleri yetersiz olması TİD eğitimlerinin standart olmaması İşaret dili tercümanlarına erişilememesi Sağır ve işitme engelli bireylerin yasal hakları konusunda bilgi ve tutum eksikliği olması Cihaz kullanan işitme engelli bireylerin daha iyi anlamalarını kolaylaştıracak gerekli sistemlerin bulunmaması 	<ul style="list-style-type: none"> TİD'de adalet terimleri geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması (TDK, AÇSHB, Üniversiteler, ilgili STK'lar) TİD sertifikalarının seviyelendirilmesi (A1, A2... gibi) (TDK, AÇSHB, Üniversiteler, ilgili STK'lar) Resmi kurumlarda istihdam edilmelerinin sağlanması (Adliyeler, Barolar vb.) Türk İşaret Dili Tercümanlığı Meslek Odası Kurulması Nöbetçi tercümanlık (7/24) sisteminin oluşturulması (Bakanlıklar, STK'lar) EHİS'in işaret diline tercümesi (AÇSHB) Adalete erişim ve haklara ilişkin bilgilerin işaret dili tercümeli ve alt yazılı videolar hazırlanarak kamu kurumlarının ve STK'ların web sitelerinde yayınlanması (AÇSHB, Adalet Bakanlığı, Barolar, Üniversiteler, ilgili STK'lar) Adalet Bakanlığı, Kolluk Kuvvetleri, Noterler, Barolarda hizmetçi eğitimlerin verilmesi (Ayrımcılık, sağır bireylere yaklaşım vb. gibi konularda) Noterlerin yer aldığı bir çalıştay yapılması (Türkiye Noterler Birliği, Adalet Bakanlığı, AÇSHB, STK'lar) Hukuk Fakültelerinde ve Adalet Meslek Yüksek Okullarında engelli hakları hakkında, sağır ve işitme engellilerin erişilebilirlik ihtiyaçlarına ilişkin ders vb. eğitimler verilmesi, Baroların/hizmetçi eğitim, seminer vb. etkinlikler düzenlenmesi (YÖK, Üniversiteler, Barolar, STK'lar) Adalet saraylarındaki danışmalarda ve duruşma salonlarında indüksiyon döngü sistemlerinin standart ve zorunlu olarak bulundurulması ve denetlenmesi (Adalet Bakanlığı, AÇSHB)

Kısaltmalar: TİD: Türk İşaret Dili, TDK: Türk Dil Kurumu, AÇSHB: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, MEB: Milli Eğitim Bakanlığı, STK: Sivil Toplum Kuruluşu, EHİS: Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme

YASAL HAKLAR SEMİNERİ

150 kişiye yapılan anketlerden çıkan sonuçlar ve belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda gönüllü avukatımız Aylin KARADENİZ ile birlikte eğitim semineri içeriğini oluşturularak 43 slaytlık sunum dosyası ortaya çıkarıldı. Gönüllü avukatımız tarafından Üsküdar Belediyesi'nin de destekleri ile 5 Mayıs 2019'da Üsküdar Bilim Merkezi'nde 118 sağır bireyin katılımıyla bu seminerimiz gerçekleştirildi. Seminerde işaret dili çeviri hizmeti işaret dili tercümanı Ceren AY tarafından verildi. Seminer programında ayrıca Eşit Haklar İçin İzleme Derneği tarafından hazırlanmış olan altyazılı ve tercümanlı hak arama yolları videosu katılımcılara izletildi.

*Seminer sonrası katılımcıların dilinden alanda yaşanan sorunlara ilişkin bazı mesajlar

PROJE KAPANIŐI

5 Mayıs 2019 tarihinde Üsküdar Bilim Merkezinde yapıldı. Projemize destek veren Üsküdar Kaymakamı Sayın Murat Sefa DEMİRYÜREK kapanış törenimize teőrif ederek bir konuşma yaptı. Dernek genel sekreterimiz Sevgi YÜKSEL tarafından kaymakam beye projemize destek ve katkıları için plaket takdimi yapıldı. Kapanış törenimiz medyada haber oldu. Linkleri:

- <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bir-isaret-onlar-icin-bin-umut-oldu,zltvkKrLGEqzt2vH02PnSQ>
- <http://www.istanbulflash.com/bir-isaret-bin-umut-projesi-kapanis-toreni-bilim-uskudar-da-gerceklestirildi/3307/>
- <http://www.istanbulgundemi.net/haber/bir-isaret-bin-umut-projesi-kapanis-toreni-uskudarda-gerceklestirildi-11679.html>
- <http://bultenistanbul.com.tr/bir-isaret-bin-umut-projesi/26970/>
- <http://www.bolgeninsesi.com/bir-isaret-bin-umut-projesi-kapanis-toreni-bilim-uskudarda-gerceklestirildi/>
- <http://hashaberajansi.com/haber/bir-isaret-bin-umut-projesi-kapanis-toreni-bilim-uskudarda-gerceklestirildi-23601.html>
- <http://www.merkezdenhaber.com/haber/bir-isaret-bin-umut-projesi-kapanis-toreni-bilim-uskudarda-gerceklestirildi-49096.html>
- <https://www.saniyelikgazete.com/saglik/bir-isaret-onlar-icin-bin-umut-oldu-2/>

PROJE GENEL DEĞERLENDİRMEMİZ

İzleme faaliyetleri, 0546 717 0 222 numaralı telefonumuza gelen mesajlar, alandaki STK'ler ve işaretil dili tercümanları ile yapılan görüşmeler sonucu sağır ve işitme engelli bireylerin adaletle erişimlerinde iyileştirilmesi gereken alanlar BM Engelli Hakları sözleşmesi maddelerine göre sınıflandırılarak listelenmiştir.

BİLGİYE ERİŞİM

- Sağır bireylerin yasal haklarını öğrenme olanakları kısıtlıdır. Haklarını öğrenme ve haklarını koruma amaçlı başvurabilecekleri adli ve idari mekanizmalarla ilgili farkındalıkları yeterli düzeyde değildir. Hukuk dilinin anlaşılabilirliği ve zorluğunun yanında, erişilebilir formatlarda hukuki bilgi ve danışma mekanizmalarının bulunmaması da adalete erişime mâni olmaktadır. Sağır bireyin ceza hukukundaki kovuşturma aşamasındaki haklarından (delilleri talep etme, yetersiz bulunduğu tercümanı değiştirme hakkı vb.), adli yardımdan, uzlaştırma, arabuluculuk gibi seçeneklerden haberleri yoktur. Bir şekilde haberleri olsa da bunlarla ilgili bilgiler erişilebilir değildir. Bilgiler web siteleri ve broşürlerde sadece yazılı şekilde yer almakta olup anadili işaret dili olan sağır bireyler yazıları anlayamamaktadır. Bu tür önemli bilgiler adliyelerin ve baroların web sitelerinde erişilebilir formatta (işaret dili tercümanlı video) yayınlanmamaktadır.

- Şüpheli sağır bireyler, soruşturma aşamasındaki haklarına (müdafi atanması, susma hakkı, yakınlarını arama hakkı, tercüman hakkı vb.) erişememektedir. İşaret dili bilmeyen kolluk kuvvetleri ile iletişim kuramayıp bu yasal haklarını öğrenememektedirler. Emniyet genel müdürlüklerinin web sitelerinde bu haklar erişilebilir formatta (işaret dili tercümanlı video) yayınlanmamaktadır. Emniyette kendilerine atanan avukatlar da onlarla konuşurken işaret dili bilmediklerinden ötürü sıkıntı yaşamaktadırlar.

- Sağır bireyler ikamet adreslerine gelen tebligatları hem anadillerinin işaret dili olması hem de hukuk dilinin zorluğundan dolayı algılama ve anlamlandırmakta zorluk yaşamaktadır. Tebligat sonrası ne yapacaklarını bilememektedirler.

- Sağır bireyler, savcılığa, kolluk kuvvetlerine şikayet ederken çeviri için tercüman ihtiyacı duyduklarında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda görevli olan resmi tercümanların hangi bina-birimde görev yaptıklarını ve nasıl başvuru yapacaklarını bilememektedirler. Bakanlığın il müdürlüklerinin web sitelerinde erişilebilir formatta (işaret dili videosu) tercümana nasıl erişilebileceği hakkında bilgiler mevcut değildir.

ERİŞİLEBİLİRLİK

• Yargı Birimlerinde Tercümanlık ve Bilirkişilik Hizmetleri: CMK uyarınca, eğer şüpheli/sanık işitme ve konuşma ya da kendisini ifade etme açısından engeli olan bir kişi ise, müdafii bulunmayan hallerde istemi aranmaksızın bir müdafii görevlendirilir. Ancak kanunda müdafii ile şüphelinin/sanığın iletişime geçebilmesi ve şüpheli/sanığın “savunma hakkını” etkin bir şekilde kullanabilmesi için aralarındaki iletişimi sağlayacak işaret dili tercümanı atanmasına ilişkin hüküm yeterince sağlam uygulanmamaktadır. Dolayısıyla sağır bireyler savunma haklarını etkin kullanamamaktadırlar. CMK’da engelli sanığa veya mağdura duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların anlayabilecekleri biçimde anlatılması hükmü yer almaktadır. Ancak söz konusu hüküm sadece duruşmaları ve sanıkları kapsamaktadır. Soruşturma aşamasında engelli şüphelilere ve mağdurlara tercüman sağlanmasına dair bir hüküm bulunmamaktadır. İfade veya sorgusu alınan ya da savunma yapan işitme engelliler için tercümanlık hizmeti yeterince etkin değildir. Tercümanlık hizmeti veren uzmanların seçiminde belirlenmiş kriterler bulunmamaktadır. Mahkemelerce görevlendirilen bazı işaret dili tercümanlarının mesleki anlamda yeterli olmadıkları sağır bireyler tarafından sıkça dile getirilmektedir. Örneğin 2019 yılında işaret dili tercümanı listesi için başvuru açan İstanbul Adliyesi Bilirkişi Komisyonu tarafından ilan edilen kriterler aşağıdaki gibidir:

4.Tercüman olmak istediği dil veya diller ile işaret diline ilişkin diploma, ruhsatname, sertifika gibi belgelerin aslı veya komisyonca onaylanmış örneği, (Onaysız belgelerin, aslı görülmek suretiyle Komisyonca onayı yapılacaktır.) böyle bir belgenin olmaması durumunda tercümanlık faaliyetini yerine getirecek derecede bildiği her dil için ayrı ayrı yazılı beyan... (EK-2).

İlanda tercümanlar için diploma, sertifika gibi belgelerin olmaması durumunda “ben bu işi yapabilirim” yazılı beyanı yeterli kabul edilmiştir. Benzer durum davalarda görevlendirilen bilirkişiler için de geçerlidir. Bilirkişiler için de belirlenmiş kriterler bulunmamaktadır. Engelliler ile davalarda görev yapacak bilirkişilerin Sözleşme ya da engelli hakları konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla sağır bireyler yetersiz, eksik çeviriler ile adil yargılanma haklarını etkin kullanamamaktadırlar. Adil yargılanma ve savunma hakkının tam kullanılmaması ise bu durumu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde 6. Madde’de belirtilen adil yargılanma ilkesine de ters düşmektedir.

Bilirkişi alımlarında annesi-babası sağır olup işaret dilini çocukluğundan beri bilen ve bu işi yıllarca yapan bir CODA (Children Of Deaf Adults) da 120 saatlik halk eğitim veya benzeri kurumlardan mezun olmuş MEB sertifikalı kişiler de bilirkişiliğe kabul edilmektedir. Oysa “adliye ve “kolluk kuvvetleri gibi alanlar işaret dili çevirisi için son derece hassas alanlardır. Örneğin bir işaret birden fazla anlama gelmekte olup herhangi bir çeviri hatası sağır vatandaşımızın aleyhine durumlar yaratmaktadır. Adli süreçte “bir kelime” bile gidişatı değiştirmektedir. İşaret dili tercümanlığı konusunda yeterlilik için sadece en üst düzey sınav olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türk İşaret Dili Tercümanlık Sertifikası Sınavından başarılı olmuş olanların bilirkişiliğe kabul edilmesi gereklidir. Bu sınav iki grup olarak 11 - 22.02.2013 ve 11-22.03.2013 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Ayrıca bu sertifikaların 3 yıl geçerli olduğu yönetmeliklerde belirtilmiştir. Mevcut durumda süresi geçmiş sertifikalar bilirkişi işaret dili tercümanı başvurusu alınırken kabul edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı veya YÖK bu sınavları TOEFL, YDS gibi sürekli olarak yapmalıdır. Çünkü dil kullanılmadığında unutulmaktadır. Bu sertifikaların süresi kontrol edilmemektedir. Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı bilirkişi işaret dili tercümanları kriterlerini net bir şekilde ortaya koymalıdır.

- Bilirkişi tercümanın hukuk terminolojisine de hakim olması gereklidir. Nasıl mütercim tercümanlar belli branşlarda (hukuk, konferans, tur tercümanlığı, edebiyat çevirisi vb.) uzman ise aynı durum bilirkişi işaret dili tercümanlarında da olmalıdır. Yanlış bir çeviri sanık/şüpheli sağırın mağdur olmasına veya mağdur/şikayetçi sağırın mağduriyetini artırmaktadır. Tercümanlara branş eğitimi ve ceza hukuku bilinci eğitimi verilmemekte, kurumlar da tercümanlardan böyle bir eğitim aldıklarına dair belge istememektedir. Oysa bu eğitimler çevirilerin niteliğini artırıp sağır bireylerin yararına olacağı kesindir.

- Resmi tercümanlar sadece mesai saatleri içinde hizmet vermektedir. Kolluk kuvvetleri mesai saatleri dışında ve haftasonu tercüman bulmakta zorlanmakta olup sağır şüphelinin ifadesini alamamaktadırlar. Nöbetçi tercüman uygulaması **bulunmamaktadır.**

• Kolluk kuvvetleri mesai saatleri dışında, haftasonları “beşeri ilişkiler” yoluyla bulunduğu tercümanların herhangi bir belge, sertifika vs. yetkinliğine bakmadan çeviri işlemlerini başlatmaktadırlar. Bir işaret birden fazla anlama gelmekte olup kolluk kuvvetine gelen tercümanın çevirdiği ifade ile mahkemede hakim tarafından atanan tercüman tarafından çevirilen ifade birbirini tutmamaktadır. Bu da hakim gözünde ifade tutarsızlığı olduğunu düşündürüp sağır bireyin zararına olacak şekilde sonuçlanabilmektedir. Türk İşaret Dilinin standardizasyonu yoktur. Sağır bireyin adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine yol açmaktadır.

• Sağır bireylerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler bakanlığından tercüman talebi için “yazılı dilekçe” ile başvuru yapmaları şart koşulmaktadır. Bu şart özellikle tek resmi tercüman olan İstanbul gibi büyükşehirlerde oturan sağır bireylerin tercümana erişimlerini güçleştirmektedir.

• Adliyeden gelen tercüman talebi kanun çerçevesinde amir inisiyatifinden muaftır. Ancak kolluk güçlerinden gelen tercüman taleplerinde "amir inisiyatifi" mevcuttur. Tercüman talebi konusunda amir inisiyatifi olumsuz olduğunda sağır bireyler bu kritik çeviri hizmetine erişememektedir.

• Adliyelerdeki danışma bankalarında işitme cihazı ve biyonik kulak kullananlar için gürültüyü önleyici ve anlamayı kolaylaştırıcı indüksiyon döngü sistemi bulunmamaktadır.

• Adliyedeki danışmalarda görevli personellerin işaret dili bilmesi zorunlu değildir. Dolayısıyla şikayet etmeye gelen sağır bireylere savcılığa gerekli yönlendirmeyi yapamamaktadırlar.

BİLİNÇLENDİRME - FARKINDALIK

• Adliye personellerinde farkındalık düşüktür. Örnek olarak izleme faaliyetimizde işitme cihazı kullanan ve dudak okuyan davacı S.U. hakime hızlı konuşmasından dolayı anlamakta zorlandığını, işitme cihazı kullandığını belirtip yavaş konuşmasını talep ettiğinde hakim tarafından terslenip odadan çıkarıldığını söylemiştir. Adliye personellerine sağır ve işitme engelli bireylere yaklaşım konusunda zorunlu hizmet içi eğitimler verilmemektedir.

- Bazı adliye personelleri il müdürlüğünden tercüman çağırabileceklerini bilmemektedirler.
- Kolluk kuvvetlerinde farkındalık düşüktür. Sağır birey için müdafinin yanında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüklerinden tercüman çağırımları gerektiğini bilmemektedirler. Bazı kolluk kuvvetleri sağır bireylere “avukat ve tercüman bul, öyle gel” demektedirler. Kolluk kuvvetlerine sağır bireylerin yasal hakları ve onlara yaklaşım konusunda zorunlu hizmet içi eğitimler verilmemektedir.
- Avukatlarda farkındalık düşüktür. Engelli hakları, sağır kültürü, yaklaşım vb. konularında barolar tarafından zorunlu hizmet içi eğitimler verilmemektedir. Özellikle işitme engelliler ile avukatların dava sürecinde iletişim sıkıntısı çekmesi, avukatların sağır ve dilsiz kişilerin vekilliğini yürütmekten imtina etmelerine yol açmaktadır. Bu konuda barolar iş birliği yaparak avukatlara tercümanlık eğitimi vermelidir.
- Hukuk fakültelerinde farkındalık eğitimleri yoktur. Engelli hakları, işaret dili, sağır kültürü, sağır bireye yaklaşım vb. dersleri verilmemektedir. (İstanbul’da bir üniversitede hukuk fakültesinde öğretim üyesi olan bir akademisyen engelli hakları dersinin yüksek lisans aşamasında ve seçimlik olarak verildiğini, işaret dili dersinin ise seçimlik ders olarak planlanmasına karşılık eğitimci bulunamadığından verilmediğini belirtmiştir.)
- Sağır ve işitme engelli bireylerde engelli hakları konusunda farkındalık düşüktür. İşitme engelli bireylerin yasal hakları, ayrımcılık durumunda nereye şikayet edileceği vs. ile ilgili erişilebilir kamu spotları mevcut değildir.
- Sağır bireyler avukata vekalet verme vs. işler için noterlere erişememektedirler. Bazı noterler bakanlığın açtığı tercümanlık sınavı ile kamuya atanmış resmi işaret dili tercümanlarını “yeminli bilirkişi olmamaları” gerekçesi ile tercüman olarak kabul etmemektedirler. Yüksek ücretler isteyen yeminli özel çalışan işaret dili tercümanlarını şart koşmaktadırlar. Oysa Bakanlığın Türkiye Noterler Birliği’ne gönderdiği 65091 sayılı ve 30.05.2016 tarihli yazısı ile merkez ve taşra teşkilatlarında görev yapmakta olan işaret dili tercümanlarının noterlerde çeviri yapma hakları mevcuttur. Bu önemli yazının varlığı noterler tarafından bilinmemektedir. Bu konuda farkındalığın artırılması gerekmektedir.

İSTATİSTİKLER – VERİ TOPLAMA

- Türkiye’de işitme engelli sayıları hakkında çeşitli rakamlar bulunmasına karşın kaçının sağır olup işaret dili (beden dili, görsel iletişim) kullandığı, kaçının işitme kayıplı olup işitme cihazı ve biyonik kullanarak sözel iletişim kullandığına dair ayrıştırılmış istatistik ve veriler bulunmamaktadır.
- Adli yardıma başvuran engelli vatandaşların istatistik kayıtları tutulmamaktadır. Dolayısıyla kaç sağır ve kaç işitme engelli vatandaşın adli yardıma erişebildiğine ve kaçının adli yardımdan yararlanabildiğine ilişkin ayrıştırılmış istatistik ve veriler bulunmamaktadır.
- Sağır ve işitme engelli bireylerden uğradıkları ayrımcılıklarla ilgili yaptıkları şikâyetlere dair istatistik kayıtları tutulmamaktadır. Ayrımcılık vakaları ile ilgili ayrıştırılmış istatistik ve veriler bulunmamaktadır.

SAVUNUCULUK, LOBİ, İZLEME VE FARKINDALIK FAALİYETLERİ

İED proje kapsamında tespit ettiği sorunları savunuculuk ve lobi faaliyetlerinde kullanmıştır. Bunlardan biri 10-14 Mart tarihlerinde BM Cenevre’de BM Engelli Hakları Komitesi oturumunda yapılmıştır. Komite 13 – 14 Mart 2019 tarihlerinde gerçekleştirdiği 439. ve 440. Toplantılarında Türkiye’nin sunduğu ilk raporu incelemiş ve 28 Mart 2019 tarihinde düzenlenen 460. toplantısında nihai gözlemleri kabul etmiştir. Komite, Türkiye’nin Sözleşme kapsamında yerine getirilmesini talep ettiği maddeleri ayrıntılı bir biçimde belirtmiştir. Komite nihai raporunda, endişe veren başlıca alanlar ve tavsiyeler bölümünde her hak bakımından değerlendirmeler yapmış devletin yükümlülüklerini hatırlatmıştır. Raporda yer alan adalete erişimle ilgili maddeler aşağıda belirtilmiştir.

*BM Cenevre ofisinde lobi faaliyetleri ve Ankara Barosu "Engelsiz Adalet" çalıştayı

Raporun tamamına ulaşmak için:

https://www.ied.org.tr/bmehs_nihai_gozlem_raporu_2019/

"Adalete erişim (Mad. 13) 27. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

(a) Adli işlemlerde, özellikle hukuk davalarında, işitme engelli bireyler için işaret diline resmi çeviri hizmeti sağlanması, işitme ve görme engelli bireyler, işitme güçlüğü olan bireyler ve zihinsel ya da psiko-sosyal engeli olan bireyler için erişilebilir iletişim formatları hazırlanması gibi engelli bireylere yönelik usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılması amacıyla spesifik tedbirlerin alınmaması ve hukuki yolları gösteren şeffaf protokollerin bulunmaması;

(b) Hukukun her alanında engelli bireylere yönelik hukuki yardımın sınırlı olması ve yasal hizmetler hakkında bilgiye erişimin olmaması;

(c) Mahkeme binalarına ve savcılığa fiziksel erişimin önündeki engeller;

(d) Engelli bireylerin hakim ve savcı olarak istihdam edilmesini engelleyen 2802 sayılı Hakim ve Savcılar Kanunu.

28. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:
- (a) Engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kalmadan adalet sistemine erişimini sağlamak ve kolaylaştırmak için, usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılması ve yasalara dayalı açık ve net idari usuller uygulanarak gerekli adımların atılması;
- (b) Avukatlar ile iletişim kurma imkanları ve bilgi kaynakları gibi hizmetler aracılığıyla, engelli bireylere erişilebilir ve uygun maliyetli adli yardım sunan insan kaynakları ve mali kaynakların temin edilmesi;
- (c) Erişilebilir ulaşım hizmeti dahil, engelli bireylerin, polis karakollarına, mahkemelere ve savcılığa erişimini sağlamak amacıyla yargı sistemi içinde zaman çizelgesi ve kıstas noktaları olan bir plan geliştirerek, gerekli kaynakların tahsis edilmesi;
- (d) Tüm engelli bireylerin, hakim, tanık, şikayet sahibi ya da davalı olarak, adalet sistemine etkili katılımına imkan veren ve kolaylaştıran yasal tedbirlerin alınması ve 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununda değişiklik yapılması.”

Tespit ettiğimiz sorunlar 8 Şubat 2019 tarihinde Ankara Barosu tarafından, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Sayın Dilşad Çiğdem SEVER moderatörlüğünde düzenlenmiş olan “Engelsiz Adalet” çalıştayında paylaşılmıştır. Önerilerimiz çalıştay raporuna girmiştir. İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi üyesi Av. Aykut DEMİRDÖĞEN ve Av. Zeynep ÇAKIR ile yapılan görüşmeler ve toplantılar sonucunda avukatlara işaret dili eğitimleri verilmesi önerisi yönetime sunulmuş ve İstanbul Barosu yönetim kurulu da bu teklifi yerinde görerek avukatlara işaret dili eğitimi verilmesi yönünde karar almıştır.

Sahada yapılan izlemelerde tespit edilen sorunlar gönüllü avukatlarımızın da yer aldığı proje ekibimizin whatsapp grubunda paylaşılmıştır. Bazı mağdur/şikayetçi vb. sağır bireyler için yönlendirmeler yapılmıştır. İzleme faaliyetleri en dikkat çekici örnekler aşağıda sunulmuştur:

- Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmış olan sağır sanık S. T. mahkeme tarafından atanan işaret dili tercümanını yetersiz bulunduğunu 0546 717 0 222 numaralı proje hattımıza işaret dili videosu ile whatsappdan göndererek bildirmiştir. Gönüllü avukatlarımızın desteği ile örnek bir dilekçe paylaşılmıştır. Daha sonra bu örnek dilekçe ile tercümanı değiştirebildiğini, yeni atanan tercümanın iyi işaret dili bildiğini, beraat ettiğini bildirmiştir.

- İki sağır erkek birey birbirini yaralama vakası ile Mecidiyeköy'de bir polis merkezinde ifadeleri alınmak istenmiş ancak pazar günü olması dolayısıyla polis memurları hem resmi kanallardan hem özel kanallardan işaret dili tercümanı bulamamış, dernek başkanımızın özel cep telefonundan ulaşım tercüman talep etmişlerdir. İşaret dili tercümanımız Ceren AY polis merkezinde bu vakada çeviri yapmıştır.
- Şiddet gördüğü için boşanmak isteyen sağır kadın P. A. İstanbul Adliyesinde adli yardım bürosuna fakirlik vb. belgelerle geldiğini ancak memurlar ile anlaşamadığını ve tercüman istediğini projemizin telefonuna whatsapp aracılığıyla mesaj yazarak bildirmiştir.

* AK Parti İstanbul İl Başkanı Bayram ŞENOCAK, Teslime TAPLACI standımızı ziyaret ettiler.

28.11.2019 - 01.12.2019 tarihleri arasında İstanbul Dünya Ticaret Merkezinde düzenlenen Eyaf Expo Engelsiz Yaşam Fuarında AK Parti İstanbul İl Başkanı Sayın Bayram ŞENOCAK derneğimizin tanıtım stantını ziyaret etmiştir. Yüzyüze görüşme yapılarak kendisine sağır bireylerin adalete erişiminde yaşanan sorunları anlatılmıştır. Ayrıca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı standı temsilcilerine, vatandaşlara, STK temsilcisi vb. ziyaretçilere proje hakkında bilgi verilip sağır ve işitme engelli bireylerin adalete erişim sorunları hakkında farkındalık yaratılmıştır. Stantımızı ziyaret etmiş olan sağır ve işitme engelli bireylere de anketler uygulanmıştır. Ayrıca daha önce uğradığı bir ayrımcılık hakkında dava açmış olan bedensel engelli vatandaş Teslime TAPLACI stantımızı ziyaret etmiş, hak arama tecrübelerini proje ekibimizle ve sağır bireylerimiz ile paylaşmıştır. İyi Parti Aydın Milletvekili Sayın Aydın Adnan SEZGİN tarafından sağır ve işitme engelli bireylerin adalete erişim sorunları için 27.06.2019 tarihinde 11 maddeden oluşan soru önergesi sunulmuştur. Yukarıda yer alan sorunların hemen hepsi soru önergesinde yer almıştır.

Aşağıdaki soruların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Sayın Zehra Zümrüt Selçuk tarafından yazılı olarak yanıtlanmasını arz ederim.

Saygılarımla. 27.06.2019

Aydın Kınalı SEZGİN
Aydın Milletvekili

Sağır ve işitme engelli bireylerin adalete erişimlerine ilişkin gerçekleştirilen çeşitli araştırmalar ve hazırlanan raporlar, bu bireylerin mevzuattan ya da mevzuattan yanlı uygulamansından kaynaklanan çeşitli sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır.

Bu sorunların en başında, bilgiye erişim açısından karşılaşılan sorunlar gelmektedir. Sağır ve işitme engelli bireylerin, haklarını öğrenme ve haklarını koruma amacıyla başvurabilecekleri adli ve idari mekanizmalara ilgili farkındalıkların yeterli düzeyde değildir. Erişilebilir formatlarda (işaret dili tercümesi) hukuki bilgi ve danışma mekanizmalarının bulunmaması adalete ilişkin bilgiye erişime mani olmaktadır. Ayrıca, kolluk kuvvetleri ile iletişim kuramadıkları için soruşturma aşamasındaki haklarına (müdafi atanması, susma hakkı, yakınlarını arama hakkı, terdümân hakkı vb.) erişimleri mümkün olmamaktadır.

Bakanlığımız tarafından sağlanan resmî terdümânlar için nasıl başvuru yapılabileceğine ilişkin, kurumunuzun web sitesinde yeterli bilgiler mevcut değildir. Resmî terdümânlar sadece mesai saatleri içinde hizmet vermektedir. Kolluk kuvvetleri mesai saatleri dışında ve haftasonu terdümân bulanamamakta, sağır şüphelinin ifadesini alamamaktadırlar. Nöbetçi terdümân uygulaması bulunmamaktadır.

Adliyelerde bulunan danışma bankalarında görevli personel işaret dili bilmemektedir. Dolayısıyla şikâyet etmeye gelen sağır bireyler doğru şekilde yönlendirilememektedir.

Davalarda görevlendirilen bilirkişiler için gerekli kısıtlar yeterli şekilde belirlenmemiştir. Bilirkişilerin engelli hakları konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları dikkate alınmamaktadır. Bilirkişi terdümânlarının hukuk terminolojisine de hakim olması gereklidir. Yanlı bir çeviri, sanık/şüpheli sağırın mağdur olmasına neden olmakta veya mağdur/şikâyetçi sağırın mağduriyetini artırmaktadır.

Bu nedenle sağır bireyler adli yargılanma haklarını etkin kullanamamaktadırlar. Adli yargılanma ve savunma hakkının tam kullanılmaması durumu ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde 6. Madde'de belirtilen adli yargılanma ilkesine aykırıdır.

Sağır bireylerin terdümân talebi için "yazılı dilekçe" ile başvuru yapmaları şart koşulmaktadır. Bu şart özelliikle tek resmî terdümân olan İstanbul gibi büyükşehirlerde ikamet

eden sağır bireylerin terdümâna erişimlerini güçleştirmektedir. İnternet üzerinden başvuru yaparak terdümân talep etme seçenekleri yoktur.

Adliye personelinde, kolluk kuvvetlerinde ve avukatlarda işitme engellilere yönelik farkındalık düşüktür. Hukuk fakültelerinde farkedilmez eğitimleri yoktur. Engelli hakları, işaret dili, sağır kültürü, sağır bireyeye yaklaşım vb. dersleri verilmemektedir. Kolluk kuvvetlerine de sağır bireyeye yaklaşım konusunda zorunlu hizmet içi eğitimler verilmemektedir.

Adli yardımına başvuran engelli vatandaşların istatistik kayıtlarının tutulmaması sebebiyle kaç sağır ve kaç işitme engelli vatandaşın adli yardıma erişebileceğine ilişkin ayırtılmamış istatistik ve veriler bulunmamaktadır.

Bu çerçevede;

- 1) Sağır bireylerin uluslararası sözleşmeler ve yasal mevzuatlardan doğan haklarını kullanabilmelerine yönelik erişilebilir formatta doküman ve hizmetlerin sunulması konusunda çalışmalar var mıdır?
- 2) Sağır bireyler için insan hakları ve ayrımcılık gibi konularda erişilebilir kamu spotları hazırlanması planlanmakta mıdır?
- 3) Sağır bireylerin terdümânlara erişimlerinin kolaylaştırılması konusunda çalışmalarınız mevcut müdür?
- 4) Sağır bireylerin müdafî ile iletişimini sağlayacak terdümânın zorunlu olması konusunda mevzuat çalışması yapılması planlanmakta mıdır?
- 5) Mesai saatleri dışında ve hafta sonlarında oluşan adli vakalar için 7/24 nöbetçi işaret dili terdümân uygulaması planlanmakta mıdır?
- 6) Türk işaret dili standardizasyonu sağlanması için planlarınız nelerdir?
- 7) Bilirkişi işaret dili terdümânları alım kriterleri konusunda mevzuat çalışması yapılması planlanmakta mıdır?
- 8) Ülkemizdeki kaç adliye binasının danışma bankalarında indüksiyon döngü sistemi mevcuttur?
- 9) Danışma bankalarında işaret dili bilen personel bulunduran adliyelerin sayısı kaçtır?
- 10) Ülkemizde işaret dili kullanılan sağır bireylerin; işitme cihazı, biyometrik kulak vb. kullanımı işitme kayıplı bireylerin sayısı hakkında araştırma, istatistik çalışması yapılması planlanmakta mıdır?
- 11) Adli yardıma başvuran engelli vatandaşların istatistik kayıtlarının tutulması planlanmakta mıdır?

TEŞEKKÜR

Projemiz Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) Fonu kapsamında maddi olarak desteklenen, Eşit Haklar için İzleme Derneği (ESHİD) tarafından yürütülmekte olan "Ayrımcılıkla Mücadelede Engellilerin Adalete Eşit Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi" alt hibe programı kapsamında finanse edilmiş olup AB Türkiye Delegasyonu'na, Eşit Haklar için İzleme Derneği'ne (ESHİD) ve aşağıdaki kurum ve kişilere teşekkürlerimizi borç biliriz:

- Üsküdar Kaymakamı Sayın Murat Sefa DEMİRYÜREK
- Üsküdar Belediyesi Sayın Hilmi TÜRKMEN
- İstanbul Aile, Çalışma ve Sos. Hiz. İl Müdür Yardımcısı Sayın Halis KURALAY
- İstanbul Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü AB Dış İlişkiler ve Projeler Birimi Şube Müdürü Sayın Emine Üzüm TAN
- Üsküdar Kaymakamlığı AB Etüt Proje Birimi Hüseyin KARAMAN
- İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Av. Zeynep ÇAKIR
- İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Av. Aykut DEMİRDÖĞEN
- İstanbul Üniv. Engelliler Uyg. ve Arş. Merkezi Sayın Prof. Dr. Resa AYDIN
- Engelliler Konfederasyonu, Av. Turhan İÇLİ
- Sağlık Hizmetleri Sendikası Engelliler Komisyonu, Ayşe SARI
- Samsun Engelliler Federasyonu, Mehmet AKBULUT
- Türkiye Sağırılar Milli Federasyonu, Ercüment TANRIVERDİ
- Samsun Engelli Kadın Derneği, Selma GÜNDOĞDU
- Türkiye İşitme Engelliler Derneği, Ali İsmet ÖNER
- Şişli İşitme ve Konuşma Engelliler Derneği, Güler DAĞDIR
- Marmara İşitme Engelliler Derneği, Şebnem ŞEN
- İşitme Engelliler Eğitim Faaliyetleri Derneği, Ebru AKÇA
- Anlatan Eller Derneği, Pelin BAYKAN
- Türkiye Sakatlar Derneği, Şükrü BOYRAZ
- Avukat Aylin KARADENİZ
- Aydın Üniversitesi Öğretim Görevlisi İşaret dili tercümanı Ceren AY
- Üsküdar İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü, Zeynep KOCA

Ayrıca katkı sunan ve destek veren tüm sağır ve işitme engelli vatandaşlarımıza, işaret dili tercümanlarına, gönüllülerimize, engelsiz ve eşit bir dünya adına teşekkür ederiz...

İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi **Avukat Ömür Aykut DEMİRDÖĞEN**,
İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği Başkan Yardımcısı ve Proje Koordinatörü **Onur CANTİMUR**
İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi **Avukat Zeynep ÇAKIR**,
İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği Yönetim Kurulu Üyesi ve Proje Gönüllüsü **Pınar EMİR**

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği
www.ied.org.tr
ied@ied.org.tr

facebook.com/isitmedernek

twitter.com/isitmedernek

instagram.com/isitmedernek

Sağır bireylerin dilinden...

“Tercüman hatası yüzünden çocuklarımla velayeti babaya geçti. Evraklar anlaşılıyor. Kolay ve anlaşılır olsun.”

“Uzman tercüman, sağır kültürünü bilen tercüman yok.”

“Tercümanlar ileri derecede işaret dili kullanmalı”

“Hakim, savcı, adliye çalışanları, polis, jandarma tüm adli süreçlerde kurumlar işitme engelli vatandaşlara daha fazla yardımcı olmalı. Adalet hepimiz için gerekli. Herkes gibi bizler de adalete erişmek istiyoruz.”

“Sağır olduğum için adliye, karakol ve avukatla iletişim için her yerde tercüman olmasını isterim. Bizim için iyidir. Bizim ana dilimiz Türk işaret dilidir. Sağır insanların hayatındaki engellerin kaldırılmasını istiyorum”

“Adliye, karakol, hastane vs. tercümanlık lazım istiyoruz.”

“Adaletin benim gibi konumda işitme engellilerin hayatına kolaylık sağlaması gerekir.”

“Adli süreçteki kişilerin işaret dili bilmesini istiyorum. Daha kolay olurdu. Ben tercümana para ödedim.”

“Her adliye binasında birkaç kişi profesyonel işaret dili tercümanı olmasını istiyorum ve avukatlarda işaret dili iletişime geçilmesini istiyorum.”

“hastane, karakol vb. yerlerde işaret dili tercümanı olmalı”

“sağır kültürü bilmeleri lazım. Video anlatımı iyi olurdu.”

“Daha kısa ve kolay adalete erişim istiyorum”

Bu kitap Avrupa Birliği finansman desteği ile hazırlanmış olup, içeriği ile ilgili tüm sorumluluk İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği'ne aittir.